

v oblasti správy přírodních zdrojů. Řečeno slovy prof. RNDr. Bedřicha Moldana, CSc., kniha „*aplikuje transdisciplinární pohled na problematiku s využitím znalostí institucionální a ekologické ekonomie. Tvůrci environmentální politiky mají prostřednictvím této knihy možnost seznámit se s novým,*

komplexním pohledem na problémy, kterými se po léta zabývají, a využít představených myšlenek k inovativnímu řešení environmentálních konfliktů“.² Pro ekonomy zabývající se otázkami ochrany životního prostředí je proto kniha užitečným odrazovým můstkem pro další výzkum. ■

REGIONÁLNÍ EKONOMIE V TEORII I PRAXI

Marek Jetmar, VŠE v Praze

Jan Čadil. Regionální ekonomie – teorie a aplikace

Praha : C. H. Beck, 2010. 152 stran. ISBN 978-80-7400-191-8.

Jak naznačují základní ekonomické učebnice, ekonomický pohled na realitu se zpravidla omezuje na řešení zjednodušených otázek „Co?“, „Jak?“ a „Pro koho?“ – viz např. P. A. Samuelson a W. D. Nordhaus: *Economics* (McGraw Hill, 2005). Zkoumaným subjektům, procesům a vztahům se nepřifazuje územní dimenze, respektive prostorové hledisko. Pozorované veličiny jsou tak v podstatě redukovány na body, bez vazby na konkrétní území. Jedná se o zřetelný metodologický nedostatek, neboť parametr prostoru řadu socio-ekonomických proměnných do značné míry determinuje (s jistou nadsázkou lze tedy říci, že nám chybí otázka „kde“ či „kam“). Tuto mezeru postupně vyplňuje relativně mladá a dynamická vědní disciplína, označovaná jako regionální ekonomie, která svou schopností vysvětlit prostorové jevy, jež standardní

ekonomie svými nástroji postihnout nedokáže, přitahuje stále větší pozornost samotných ekonomů i širší odborné veřejnosti.

Regionální ekonomie představuje moderní přístup ke zkoumání prostorových a územních aspektů fungování společnosti. Přestože se prosadila v posledních desetiletích, v podobě aplikací se výrazně uplatňuje od 50. let 20. století, je možné její historické kořeny dohledat až do začátku 19. století. Za nejstarší práci v této oblasti je obvykle označována Thünenova teorie renty z roku 1826. Podstatný podíl na prosazení regionální vědy a regionální ekonomie mezi ekonomické disciplíny má nepochybně Walter Isard, který v roce 1954 stojí u zrodu Asociace regionálních věd – Regional Science Association.

Novým impulsem, který v posledních letech přispěl k jejímu poměrně bouřlivému

2 Vyjádření prof. RNDr. Bedřicha Moldana, CSc., které je součástí slovenského shrnutí knihy (samostatně nepublikováno).

vývoji, se stal nástup tzv. Nové ekonomické geografie; viz P. Krugman: *Increasing Returns and Economic Geography* (*Journal of Political Economy* 99/1991).

Regionální ekonomie často bývá vnímána jako součást široce koncipované regionální vědy, která se zabývá jednotlivými územními aspekty lidského chování i procesy, které jej ovlivňují. Termín regionální věda zavedl již zmíněný W. Isard, který je považován za jednoho ze zakladatelů moderního pojetí zkoumání ekonomických prostorových jevů. Stal se jejím průkopníkem především v USA. Regionální věda, či také regionalistka, v sobě zahrnuje a provazuje řadu vědních disciplín a oborů jako demografii, geografii, správní vědu i jednotlivé aplikace často normativního charakteru jako je regionální rozvoj a regionální politika, urbanismus, regionalismus a územní veřejná správa. Svou povahou se jedná o poměrně komplexně pojatý vědecký směr zaměřený zejména na dynamiku vývoje jednotlivých prostorových prvků a územně definovaných subsystémů a jejich vzájemnou interakci, kterou zkoumá z kvantitativního a kvalitativního hlediska (funkční vztahy, územní soudržnost, šíření inovačních procesů v prostoru apod.); srovnej např. Kolektiv autorů: *Úvod do regionálních věd a veřejné správy* (Aleš Čeněk, 2008).

Zkoumání ekonomických zákonitostí v územním kontextu umožňuje přispět k vysvětlení řady ekonomických jevů, se kterými se setkáváme při zkoumání hospodářského vývoje států, jejich částí ale i ekonomických seskupení tvořených státy, a to z hlediska vnitřních procesů integrace jednotlivých trhů, ale i vnitřní prostorové specializace (pohyb zboží, kapitálu, migrace), případně zkoumání jevů a procesů vyvolaných odlišností vůči vnějšímu prostředí (disparity).

Význam regionální ekonomie bývá někdy neoprávněně redukován na zkoumání

problému regionálně divergentního vývoje v rámci národní ekonomiky či nadnárodních ekonomických uskupení, tj. na interpretaci příčin a důsledků diferencovaného vývoje, rozbor motivů a chování ekonomických subjektů či jednání veřejného sektoru reprezentovaného veřejnou správou. Jak již bylo naznačeno výše, je ale záběr regionální ekonomie podstatně širší a hlubší. Zároveň se jedná o oblast, která je předmětem eminentního zájmu politické reprezentace a má následně uplatnění v konceptech regionální politiky.

Obdobně jako v případě samotné ekonomie, obsahuje v sobě i regionální ekonomie jak pozitivní, tak normativní hlediska. Má tedy potenciál nejen analyzovat prostorové jevy, ale i ovlivnit rozhodovací proces jednotlivých aktérů působících v území (ústřední, regionální a místní vlády – územní veřejná správa, jednání podnikatelských subjektů apod.).

Přestože se význam regionální ekonomie zvyšuje a odborný zájem o bádání v této oblasti vzrůstá, nebyla v ČR doposud k dispozici publikace domácího původu, která by obsáhla podstatnou část stávajících poznatků a kompaktním způsobem prezentovala mikroekonomické a makroekonomické zákonitosti fungování prostorové ekonomiky.

Z tohoto hlediska je nutné uvítat vydání monografie Jana Čadila „Regionální ekonomie – teorie a aplikace“, která vyšla v nakladatelství C. H. Beck v Praze v dubnu roku 2010. Autor tímto počinem přispívá k zaplnění doposud prázdného místa v domácí odborné literatuře. Přestože existuje několik kvalitních domácích publikací z této oblasti, obvykle se jedná o publikace buď čistě teoretické, poměrně úzce zaměřené či akcentující regionální ekonomii v kontextu ostatních regionálních disciplín. Typicky teoreticky zaměřenou publikací je *Teorie regionálního rozvoje* (Blažek, Uhlíř; Karolinum, 2002), či *Regionálna a urbanistická ekonomika:*

Teória lokalizácie a priestorová štruktúra. (Maier, Tödtling; ve slovenském překladu M. Bučka, Elita, 1997), z relativně úzce zaměřených publikací lze zmínit publikaci K. Maier, J. Čtyroký: *Ekonomika územního rozvoje* (Grada, 2000), zaměřenou především na problematiku ekonomického zhodnocení projektů územního rozvoje a trh nemovitostí. Dilem, zabývajícím se regionální ekonomikou spíše obecně (zejména z pohledu lokalizace a rozvoje) v souvislosti s jinými regionálními disciplínami, je pak typicky již zmíněný Úvod do regionálních věd a veřejné správy. Jedná se o publikace, které se již staly základní oporou výzkumníků zaměřených v oblasti prostorového respektive regionálního a územního rozvoje.

Čadilův přístup je odlišný. Ve své monografii se nejprve prostřednictvím využití mikroekonomických nástrojů zaměřuje na zkoumání jednotlivých trhů v územním kontextu, následně pak vyvozuje zákonitosti regionálního růstu a rozvoje s využitím makroekonomických přístupů.

V jednotlivých částech publikace se autor postupně zabývá regionální a ekonomickou analýzou, zkoumá formování regionální nabídky a poptávky, zaměřuje se na formování a fungování trhů výrobních faktorů či analyzuje a komparuje koncepty regionálního růstu a rozvoje. Teoretické poznatky prezentované prostřednictvím klíčových modelů doplňuje nezbytným matematickým aparátem. Modely se zpravidla opírají o standardní mikroekonomický aparát, který je rozšířen o parametry zohledňující územní hlediska. Za zdařilé je možno označit propojení teoretického výkladu s příklady aplikace často v podobě appendixu.

V první, úvodní kapitole „Region a regionální ekonomie“ se autor zaměřuje na vystižení záběru a předmětu zkoumání regionální vědy a samotné regionální ekonomie.

Představuje základní pojmový aparát, do kterého spadají základní termíny jako regionalizace nebo region. Přednostně přitom pracuje s tzv. funkčními regiony, umožňujícími sledovat intenzitu vazeb mezi jednotlivými oblastmi. Význam vymezování funkčních regionů z hlediska dopravní infrastruktury a regionálního rozvoje zdůrazňuje také například již zmíněný Maier a kol. (1997).

Ve druhé kapitole věnované teorii lokalizace, se autor zabývá prostorovými zákonitostmi fungování strany nabídky. Jedná se o rozhodování o lokalizaci ekonomických aktivit s ohledem na dopravní náklady, ceny výrobních faktorů, aglomerační efekty. Tato problematika patří mezi tradiční oblasti regionální ekonomie, autor nicméně poměrně zajímavě odlišuje nabídkovou a poptávkovou stranu ve skupině lokalizačních teorií. Z metodologického pohledu jde v podstatě o posun k tradičnímu přístupu k ekonomii. Některé „tradiční“ lokalizační teorie jako je např. Löschův model tržních zón proto nacházíme až v pasážích věnovaných formování regionální poptávky. Autor se v této kapitole opírá zejména o dílo McCanna: *Classical and Neoclassical Location-Production Model* (Elgar Publishing, 2002), nicméně v řadě problémů jde nad jeho rámec. Typickým příkladem je vysvětlení substitučního a nákladového efektu při lokalizaci, resp. relokaci firmy či naznačení optimální lokalizace pomocí vektorové algebry.

Třetí kapitola „Formování regionální poptávky, prostorová štruktúra“ se zaměřuje především na přiblížení konstrukce regionální poptávky. Zde jasně vidíme genezi poptávky z bodu do prostoru a demonstraci komplexity regionální ekonomie. Autor nejprve prezentuje standardní mikroekonomické odvození poptávky (při CES užitkové funkci), následně přechází k analýze bodové poptávky, kdy je prostor akcentován pouze pomocí počtu spo-

třebitelů. Posléze pracuje s modelem s tzv. „ledovcovými náklady“, který už vykazuje skutečné prostorové znaky. Dalším stupněm analýzy je odvození zmiňovaného Löschova modelu tržních zón a následně diskuse o využitelnosti gravitačních modelů, které se těší vysoké popularitě i v současné době (široké praktické využití v komerční sféře). Autor proto demonstruje v praktické části reálné možnosti využití Huffova modelu a softwarové aplikace GIS.

Zvláštní pozornost si zasluhuje způsob, jakým autor přistupuje k analýze regionálního hospodářského růstu při využití obecných ekonomických teorií růstu (kapitola 4, Regionální produkce, regionální růst). Nejedná se o pouhé představení tradičních růstových modelů aplikovatelných na národní i regionální úrovni (Sollow, Kaldor, Domar), nýbrž i o jejich porovnání a kritické zhodnocení. V této části je patrný autorův dlouhodobý zájem o problematiku ekonomického růstu a jeho odborná profilace. Růstové modely jsou, podobně jako v předcházející kapitole, rozděleny na modely akcentující stranu poptávky a stranu nabídky. Toto dělení je nicméně z pohledu literatury již tradičnější – podobně např. A. P. Thirlwall: *The Nature of Economic Growth* (Elgar Publishing, 2002), ze kterého autor částečně čerpá. Čtenář získává ucelený a zejména provázaný přehled základních růstových teorií, osvěžený některými méně známými prvky jako je například otevření Harrod-Domarova modelu či v literatuře nepříliš citovaný Prebischův model. Nechybí ani nastínění proslulého Krugmanova modelu ekonomické geografie, který v podstatě odstartoval současný teoretický boom v oblasti regionální ekonomie.

V následujícím textu („Nástroje analýzy regionálního růstu a rozvoje“) se autor logicky soustředí na aplikace, vyplývající z více teoreticky laděné předcházející kapitoly. Tato

pasáž v sobě shrnuje například metody hodnocení regionálního potenciálu, resp. odhad regionálního potenciálního produktu a produkční funkce, analýzu koncentrace a specializace, či odhad multiplikačních efektů v regionu. Autor tak představuje čtenáři spektrum nástrojů regionální analýzy s příklady jejich praktického využití.

V následujících kapitolách se publikace zaměřuje na regionální trhy výrobních faktorů: trh práce (v kapitole 6, poptávka po práci, migrace) a trh půdy (kapitola 7, teorie pozemkové renty). V obou kapitolách je opět zřetelná snaha autora o propojení tradičního a moderního přístupu k výkladu dané problematiky. Typicky je tento postup patrný při vysvětlení využití půdy pomocí optimalizace chování domácností a firem, oproti v domácí literatuře tradičnímu pojetí založeném na Thünenově modelu izolovaného státu. Autor se zároveň, stejně jako v předchozích kapitolách, snaží o vlastní teoretický přínos odrážející se například v alternativním pojetí nabídky půdy v závislosti na intenzitě jejího využití (v zásadě se jedná o modifikaci „mainstreamového“ přístupu k agregátní nabídce). Lze ocenit i aplikační část, zejména appendix zabývající se trhem nemovitostí v ČR. Zde autor vychází z již dříve publikovaného odborného článku zaměřeného na modelování bubliny na trhu nemovitostí – J. Čadil: *Housing Price Bubble Analysis, Case of the Czech Republic* (Prague Economic Papers 3/2009), kdy mimochodem jako jeden z prvních upozorňuje na poptávkovou determinovanost českého realitního trhu a pravděpodobný propad cen v roce 2009, čímž přispívá k aktuálně probíhající diskusi o formulování cen nemovitostí (viz nedávno zveřejněná Zpráva o finanční stabilitě ČNB 2010). Čadil ve své publikaci dovozuje výrazně podstatnější podíl spekulací na tvorbě cen, než jak je tomu v případech expertů ČNB.

V poslední kapitole Teorie měst se autor soustředí na problematiku fungování aglomerací (aglomerační efekty – lokalizační a urbanizační úspory, klastry, teorie optimální velikosti města, Zipfův zákon). Opět nechybí aplikace, zde v podobě verifikace Zipfova zákona v podmínkách ČR.

Celkově lze říci, že autor usiluje poskytnout ucelený výklad dané problematiky. Neomezuje se přitom pouze na interpretaci zdrojové literatury, nýbrž provádí vlastní komparaci a klasifikaci jednotlivých přístupů, představuje vlastní postoje k výkladu zkoumaných jevů, vztahů a procesů. Publikace je doplněna rozsáhlým poznámkovým aparátem, seznamem domácí a především původní zahraniční literatury. Text je doprovázen

grafy a schémata, které přibližují vlastní výklad. Autor preferuje využívání matematických a statických metod (ekonometrie). Nevyhýbá se proto formalizaci teorií rovněž matematickým aparátem.

Předkládaná kniha je tak velmi vítaným příspěvkem nejen pro teoretické zkoumání dané problematiky, nýbrž i pro praktické koncipování, implementaci a hodnocení územně orientovaných záměrů (koncepty a strategie regionálního rozvoje, regionálního růstu – spojeného s opatřeními regionální politiky), i pro účely výuky. Publikace může být využívána pro účely výuky na vysokých školách v oblasti obecné ekonomie, regionální či prostorové ekonomie, ale i regionální vědy. ■